

УДК 330.34:332.142

А. В. Гречко,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
 ORCID ID: 0000-0002-4913-9674

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.13.39

НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО АКТИВІЗАЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗМІН

A. Hrechko,

PhD in Economics, Associate professor, Associate professor of economics and entrepreneurship department, National technical university of Ukraine "Igor Sikorsky Kiev polytechnic institute"

AREAS OF STATE REGIONAL POLICY TO ENHANCE THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE REGIONS IN CONDITIONS OF INSTITUTIONAL CHANGES

У статті запропоновано напрями державної регіональної політики щодо активізації сталого розвитку регіонів в умовах інституціональних змін. Визначено умови інституціональних змін, що впливають на сталий розвиток регіонів, у тому числі завдяки децентралізованому підходу до організації відповідних відносин між центральною владою та регіональними суб'єктами. Виокремлено ряд загроз ендогенного та екзогенного характеру, які формують інституційні бар'єри розвитку регіональних господарських систем. Сукупний вплив факторів ендогенного та екзогенного характеру чинить деструктивний вплив на сталий розвиток регіонів через незадовільний розвиток наукового, інтелектуального, інноваційного потенціалу держави, погіршення екологічного стану тощо. Визначено підходи щодо вирішення системних проблем сталого розвитку регіонів в умовах інституціональних змін. Обґрунтовано актуальність стимулювання процесу кластеризації економіки як одного із підходів активізації сталого розвитку регіонів.

The article proposes the directions of the state regional policy on the activation of sustainable development of regions in conditions of institutional changes. The conditions of institutional changes affecting the sustainable development of the regions are determined, including through a decentralized approach to the organization of appropriate relations between the central government and regional actors. A number of threats of endogenous and exogenous character are identified, which form institutional barriers to the development of regional economic systems. The combined effect of endogenous and exogenous factors has a destructive effect on sustainable development of regions due to poor development of scientific, intellectual, innovative potential of the state, deterioration of the ecological state, etc. The approaches to solving systemic problems of sustainable development of regions in the conditions of institutional changes are determined, among which the following are singled out: the establishment of innovation as a key priority of state and regional policy; optimization of the budget process at the expense of rationalization of the process of appropriation of funds; attraction of investment resources in progressive directions of infrastructure projects; improvement of the state administration apparatus by strengthening public-private partnership; stimulation of individual entrepreneurial activity; comprehensive modernization and diversification of the real sector of economy. The urgency of the stimulation of the clustering of the economy as one of the approaches to the intensification of sustainable development of the regions is substantiated. Since clustering involves not only the mechanisms of intra-cluster cooperation, but also the effective use of interregional and inter-sectoral links. It is proved that the main advantages of clusters for the activation of sustainable development of the regions are: reduction of the role of the influence of exogenous factors on the efficiency of work and the pace of development

of cluster members; positive impact on the competitive position of the region; support of scientific and technical potential of regions; formation of institutional prerequisites for reorientation of domestic fiscal policy aimed at subsidizing depressed regions in order to stimulate their sustainable development.

Ключові слова: сталий розвиток, регіон, інституціональні зміни, децентралізація, кластеризація, регіональна державна політика.

Key words: sustainable development, region, institutional changes, decentralization, clusterization, regional state policy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Глобалізаційні виклики, якими супроводжується розвиток національних господарств всіх країн світу, мають, як і будь-який інший процес, позитивні та негативні прояви. У свою чергу, глобальні загрози економічного розвитку, що можуть супроводжуватися глобальною рецесією, актуалізують питання розроблення механізмів стабілізації економічного розвитку країн, що знаходяться у фазі інституціональних змін розвитку економіки. Держави всього світу, із урахуванням глобалізаційних тенденцій розвитку світового господарства, шукають шляхи та механізми, які б сприяли збалансованому, демократичному, сталому розвитку своїх країн. Ці питання є актуальними і для України, оскільки глобалізаційні та інші зовнішні загрози, а також зростаюча асиметричність розвитку регіонів зумовлюють формування нових підходів та принципів щодо функціонування інституціонального середовища. Створення сприятливих соціально-економічних умов, що супроводжується сталим розвитком регіонів та країни в цілому, призводить до перегляду існуючих усталених відносин щодо розподілу благ в суспільстві та пошуку нових рішень наявних проблем. У таких умовах раціональне використання інструментарію державної фіскальної політики, засноване на побудові системи фіскальних стимулів, сприятиме як розбудові інституціональних структур, так і вирішенню реальних проблем регіонального рівня.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню питань сталого розвитку регіонів за останні десятиріччя привертало увагу багато українських учених, серед яких треба відзначити: О.А. Алімова, В.М. Боголюбова, І.К. Бистрякова, М.П. Бутка, В.М. Гейця, М.В. Грязева, Б.М. Данилишина, М.І. Долішнього, Г.М. Калетніка, В.І. Карамушка, Я. Б. Олій-

ника, А.Г. Мазура, Г.Б. Марушевського, Л.Г. Мельник, О.М. Навелева, В.І. Пилу, Д.А. Палехова, Л.Г. Руденка, А.П. Садовенка, Л.Г. Чернюк, М.А. Шмідта, А.Г. Шапаря, О.В. Яценка та ін. Науковці досліджували питання сутності та характеристик цього явища, його категоріальний апарат, формували підходи до оцінювання стану сталого розвитку регіонів тощо.

Розгляду інституціональних умов розвитку держави та її регіонів присвячено чимало наукових праць. Ці питання є такими, що жваво обговорюються на різного рівня форумах, симпозіумах, конференціях. Ґрунтовно висвітлені питання інституціональних змін в Україні з урахуванням процесів децентралізації владних повноважень у працях вітчизняних науковців, а саме у роботах: О. Бориславської, Є. Василькова, Г. Возняк, А. Гальчинського, С. Герчаківського, М. Гетьманчука, Б. Данилишина, О. Дроздовського, О. Десятнюка, В. Ємельянова, Я. Жаліла, А. Жицького, Е. Захарченка, І. Зварича, Т. Кальченка, Є. Кузькіна, Н. Мирної, В. Мельник, О. Чугріної, Г. Щедрової та ін.

Віддаючи належне вагомому науковому добробку вчених, необхідно зазначити, що підходи відносно активізації сталого розвитку регіонів через стимулювання процесу кластеризації економіки залишаються недостатньо обґрунтованими і вимагають подальших досліджень.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є розроблення заходів державної регіональної політики щодо активізації сталого розвитку регіонів в умовах інституціональних змін. Для досягнення поставленої мети у статті було розв'язано такі завдання:

— визначено умови інституціональних змін, що впливають на сталий розвиток регіонів;

— виокремлено ряд загроз ендогенного та екзогенного характеру, які формують інституційні бар'єри розвитку регіональних господарських систем;

— визначено підходи щодо вирішення системних проблем сталого розвитку регіонів в умовах інституціональних змін;

— обґрунтовано актуальність стимулювання процесу кластеризації економіки як одного із підходів активізації сталого розвитку регіонів.

У процесі проведення дослідження було використано діалектичний метод — для встановлення взаємозв'язків та виявлення суперечностей між суб'єктами регіональних господарських систем та інституціональними змінами, що відбуваються в Україні, а також метод аналізу та синтезу — для виокремлення найвагоміших аспектів сталого розвитку регіонів за умов децентралізації владних повноважень та кластеризації економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Нині в Україні можна спостерігати активізацію інституціональних змін у напрямі стимулювання сталого розвитку регіонів, безпосередньо за рахунок використання інституційних важелів впливу. Головним чином така ситуація спостерігається у сфері бюджетно-податкового регулювання і втілена у децентралізованому підході до організації відповідних відносин між центральною владою та регіональними суб'єктами. У сучасній практиці державного управління децентралізований підхід визнаний ефективним інструментом оптимізації матеріального забезпечення виконання функцій місцевих органів влади та інших владних структур з метою активізації та стимулювання сталого регіонального розвитку.

Ключовою перевагою децентралізації як фактору посилення процесів сталості розвитку регіонів є делегування значної кількості видаткових зобов'язань місцевим органам влади, що за умови пропорційного виділення фінансових ресурсів "на місця" забезпечить більш ефективне задоволення нагальних потреб місцевих громад, покращення якості виконання соціальних та адміністративних функцій уповноваженими органами, більш ефективне розподілення та використання ресурсів, у тому числі фінансових.

Особливої актуальності в умовах децентралізації набула потреба реалізації проблеми реформування міжбюджетних відносин, що пов'язано із процесом формування місцевих бюджетів, використанням досконалих методів планування, з урахуванням грошових потоків і надходжень, етапів проходження бюджетного процесу. Організація міжбюджетних відносин має здійснюватися для забезпечення проведення єдиної бюджетної політики [2, с. 58].

Наслідком передачі значної кількості повноважень на локальний та регіональний рівень є [3, с. 39]:

— посилення рівня відповідальності та водночас контролю місцевих владних структур з боку громадянського суспільства;

— підвищення ступеня прозорості процесів алокації бюджетних коштів;

— стимулювання росту фіскального потенціалу територій;

— формування сприятливого бізнес-середовища регіону за рахунок більшої маневреності місцевих органів в окремих питаннях фіскальної політики та підтримки фінансування специфічних програм розвитку тощо.

Однак, навіть попри наявність позитивних зрушень у напрямку посилення самостійності регіональних структур та просторової концентрації владних повноважень у бюджетній сфері, варто констатувати наявність ряду загроз як ендогенного, так і екзогенного характеру, які формують інституційні бар'єри розвитку регіональних господарських систем.

До факторів екзогенного характеру впливу на процеси сталості розвитку регіонів можна віднести такі:

— високі темпи розвитку міжнародних фінансових інститутів та закордонних фінансових ринків (в умовах відсутності відповідної вітчизняної інфраструктури) формують стійку залежність регіональних систем від закордонних капіталів;

— високий рівень імпорту продукції обробної промисловості обумовлює витіснення регіонального виробника;

— значний вплив геополітичного фактору як джерела макроекономічної нестабільності;

— прояви регіонального сепаратизму;

— посилення міжконфесійної та міжнаціональної напруженості.

До факторів ендогенного характеру доцільно виокремити такі:

— високий рівень дотаційності місцевих бюджетів;

— відсутність ефективних державних програм побудови масштабних інфраструктурних проєктів та об'єктів реального сектору;

— існування корупції у якості впливового суспільного інституту;

— низькі темпи інноваційного розвитку регіонів;

— низька частка експортоорієнтованого високотехнологічного виробництва;

— низький рівень соціальних стандартів, що провокує масові процеси трудової міграції і, як наслідок, спричиняє виникнення структурних

дефіцитів на ринку праці, що напряму впливає на характер бізнес-середовища.

Сукупність факторів ендегенного та екзогенного характеру чинить деструктивний вплив на сталий розвиток регіонів у цілому через незадовільний розвиток наукового, інтелектуального, інноваційного потенціалу держави, спричиняє погіршення показників безпеки, викликає процеси десоціалізації та деградації суспільства, погіршення екологічного стану, руйнування міжрегіональних ланцюгів створення доданої вартості.

Однак, незважаючи на існування складних проблем сталого розвитку регіонів, спричинених нерозвинутих інституційним полем та неможливістю його впливу на ключові економічні процеси, світова практика свідчить про наявність інструментів поступового усунення негативного впливу описаних факторів та спрямування регіональних систем у напрямі сталого розвитку.

До загальних підходів щодо вирішення описаних системних проблем регіонального розвитку доцільно зацентрувати увагу на таких:

- встановлення інноваційності як ключового пріоритету державної та регіональної політики;
- оптимізація бюджетного процесу за рахунок раціоналізації процесу алокації коштів;
- залучення прогресивних напрямів інвестування в інфраструктурні проекти;
- удосконалення апарату державного управління за рахунок посилення державно-приватного партнерства;
- стимулювання індивідуальної підприємницької активності;
- всеохоплююча модернізація та диверсифікація реального сектору економіки.

Особливо важливим є розробка дієвих механізмів регулювання та державного стимулювання інноваційних розробок у природокористуванні в умовах децентралізації. Державна політика сталого розвитку надає платформу для формування нових механізмів впровадження концепції "зеленого" зростання на основі нових вимог у сфері охорони навколишнього середовища, впровадження ефективної інноваційної системи екологічного менеджменту на підприємствах, орієнтуючись на кращий світовий досвід [5, с. 55; 6, с. 69].

Одним із найбільш прогресивних підходів щодо активізації сталого розвитку регіонів є стимулювання процесу кластеризації економіки, що на сьогодні представляє собою перспективний напрям державної регіональної

політики провідних країн світу. Використовуючи даний підхід як розв'язання ряду регіональних проблем, зазначимо, що кластер варто розглядати як самостійний економічний інститут, який дозволяє забезпечити ефективне управління інноваційними процесами на засадах локалізації економічних суб'єктів та їх подальшої інтеграції. Водночас кластеризація передбачає не лише механізми внутрішньокластерної кооперації, а і ефективне використання міжрегіональних та міжгалузевих зв'язків.

Особливостями сучасних регіональних кластерів є їх екологічна та соціальна орієнтація, адже в рамках окремого кластеру координація дій усіх його учасників дозволяє отримати позитивний результат у цих напрямках, а саме: забезпечення нових робочих місць, раціоналізація природокористування, зниження темпів міграції, підвищення рівня освіченості населення, зниження рівня злочинності, загальний позитивний вплив на рівень життя населення.

Існування інституту кластерів дозволить економічним суб'єктам регіонального рівня ефективно використовувати переваги глобалізаційних зв'язків, водночас частково усуваючи проблему асиметрії інформації та загальної інформаційної невизначеності за рахунок більш ефективного узгодження інтересів та мотивацій між учасниками кластеру. Таким чином, процес кластеризації є каталізатором процесів сталого розвитку, їх органічним доповненням, адже формування відповідних інститутів відбувається навколо ідеї господарського комплексу, що включає майже всі стадії інноваційного циклу. Водночас члени кластеру орієнтовані не на матеріальну складову, а на розвиток як такий на засадах взаємоузгодженості та взаємодоповнення власних інтересів.

На сучасному етапі розвитку регіональної економіки акцент робиться не тільки на тому факторі, що функціонування певного кластера має бути визначено в стратегії регіонального розвитку, а на необхідності існування консенсусу між підприємницькими та адміністративними "верхами" регіону в рамках ефективного розвитку кластерних утворень [1, с. 13; 7, с. 181].

ВИСНОВКИ

Отже, проведене дослідження дає можливість визначити, що головними перевагами кластерів для активізації сталого розвитку регіонів є:

— дієвий інструмент взаємодії державних, суспільних та ринкових інститутів;

— зменшення ролі екзогенних факторів на ефективність роботи та темпи розвитку членів кластеру;

— позитивний вплив на конкурентні позиції регіону;

— покращення загальних макроекономічних показників (зайнятість, рівень доходів населення, рівень освіти);

— підтримка науково-технічного потенціалу держави за рахунок фінансової підтримки дослідницьких робіт приватним сектором;

— формування інституційних передумов переорієнтації вітчизняної бюджетної політики, спрямованої на дотування депресивних регіонів у напрямі стимулювання їх сталого розвитку.

Таким чином, описані заходи покращення державної регіональної політики та формування потужних регіональних кластерів дозволять розв'язати проблему депресивних регіонів, сформуванню ефективної системи міжрегіональних господарських зв'язків, забезпечивши стабільні темпи росту регіональних господарських систем на засадах концепції сталого розвитку.

Література:

1. Аналіз сталого розвитку: глобальний і регіональний контексти: монографія / Міжнародна рада з науки (ICSU) та ін.; наук. кер. проекту М.З. Згуровський. — К.: НТУУ "КПІ". — 2012. — 312 с.

2. Бобровська О. Формування та відтворення потенціалу сталого розвитку територій регіону / О. Бобровська // Державне управління та місцеве самоврядування. — 2017. — № 1. — С. 54—61.

3. Децентралізація як передумова модернізаційних змін сталого розвитку регіонів України: монографія / В.Ю. Худолей, Р.В. Тульчинський, А.В. Гречко. — Херсон: Вид-во: ФОП Вишмірський В.С., 2019. — 112 с.

4. Дзядук Т.В. Кластер як засіб підвищення конкурентоспроможності національної економіки / Т.В. Дзядук // Економічний простір. — 2008. — № 20/2. — С. 51—58.

5. Драган І.В. Структура інструментарію державного управління сталим розвитком регіону в системі раціонального природокористування / І.В. Драган // Вісник АМСУ. Серія: "Державне управління". — 2013. — № 2. — С. 132—137.

6. Кузькін Є.Ю. Ключові проблеми формування фінансової спроможності місцевих бюд-

жетів / Є.Ю. Кузькін // Наукові праці НДФІ. — 2016. — № 1. — С. 53—67.

7. Тульчинська С.О. Інтелектуально-інноваційна модернізація економіки України: теоретико-методологічні аспекти: монографія / С.О. Тульчинська. — К.: НТУУ "КПІ", — 2009. — 488 с.

8. Тульчинська С.О. Перспективи та домінуючі фактори розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів України: монографія / С.О. Тульчинська. — Херсон: Ви-во "ПП Вишмірський В.С.", 2014. — 210 с.

References:

1. Zghurovs'kyj, M.Z. (2012), Analiz staloho rozvytku: hlobal'nyj i rehional'nyj konteksty. [Analysis of Sustainable Development: Global and Regional Contexts], NTUU "KPI", Kyiv, Ukraine.

2. Bobrovs'ka, O. (2017), "Formation and reproduction of the potential of sustainable development of the region's territories", Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia, vol. 1, pp. 54—61.

3. Khudolej, V.Yu. Tul'chyns'kyj, R.V. and Hrechko, A.V. (2019), Detsentralizatsiia iak peredumova modernizatsiinykh zmin staloho rozvytku rehioniv Ukrainy [Decentralization as a prerequisite for the modernization of sustainable development of Ukrainian regions], PP Vyshemyrs'kyj V.S., Kherson, Ukraine.

4. Dziaduk, T.V. (2008), "Cluster as a means to Increase the competitiveness of the national economy", Ekonomichnyj prostir, vol. 20, no. 2, pp. 51—58.

5. Drahan, I.V. (2013), "The Structure of the Instrument of Public Administration for the Sustainable Development of the Region in the System of Rational Nature Management", Visnyk AMSU. Serii: "Derzhavne upravlinnia", vol. 2, pp. 132—137.

6. Kuz'kin, Ye.Yu. (2016), "Key problems of fiscal capacity building of local budgets", Naukovi pratsi NDFI, vol. 1, pp. 53—67.

7. Tul'chyns'ka, S.O. (2009), Intel'ktual'no-innovatsiina modernizatsiia ekonomiky Ukrainy: teoretiko-metodolohichni aspekty. [Intellectual-innovative modernization of the Ukrainian economy: theoretical and methodological aspects], NTUU "KPI", Kyiv, Ukraine.

8. Tul'chyns'ka, S.O. (2014), Perspektyvy ta dominanty rozvytku intel'ktual'no-innovatsiinoi systemy rehioniv Ukrainy. [Perspectives and domains of development of the intellectual-innovative system of regions of Ukraine], PP Vyshemyrs'kyj V.S., Kherson, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 02.07.2019 р.